

Турченко, Т. В. Економічні кризи: методологія дослідження та прогнозування [Текст] / Т. В. Турченко, М. Л. Гончарова, В. П. Гордієнко // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. - ПВНЗ "Університет економіки та підприємництва" ПП "Інститут економіки, технологій і підприємництва". - 2011.– № 4. (7). - С. 291-293.

УДК 330.27

Турченко Т.В.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
Гончарова М.Л.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
Гордієнко В.П.,
к.е.н., старший викладач кафедри менеджменту
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

ЕКОНОМІЧНІ КРИЗИ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день частота і масштаб економічних криз є невід'ємною складовою функціонування будь-якої економічної системи. Незважаючи на достатню теоретичну та практичну розробку даної тематики в працях західних та вітчизняних вчених, більшість публікацій мають лише описовий характер. Гостро відчувається нестача наукових праць, в яких наводяться приклади з вирішення конкретних проблем, пов'язаних з управлінням підприємствами в умовах кризи та знаходженням шляхів виходу з кризового стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Еволюцію дослідження економічних криз умовно слід поділити на два етапи. Перший характеризується стихійністю розвитку предмета вивчення. У ранніх працях кризи розглядалися як вторинні та випадкові явища. Другий етап було розпочався у ХІХ ст., коли суспільство зіткнулося з таким явищем, як періодичні кризи перевиробництва, у результаті чого виникло нове трактування

кризи. Її почали розглядати як систематичне закономірне явище, що є обов'язковим атрибутом розвитку економічної системи.

Проблеми дослідження криз вивчали такі вчені-економісти: Дж. М. Кейнс [1], М. Кондратьєв [2], К. Маркс [3], П. Самуельсон [4] М. Туган-Барановський [5], Р. Дж. Хоутрі [7], Й. Шумпетер [6] та ін. На жаль, у сучасних умовах ще не сформована єдина концепція розуміння та методологічного дослідження кризових явищ. Крім того, не існує окремої науки, об'єктом якої виступали б кризові явища в економіці.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення кризових явищ як закономірного етапу у функціонуванні відповідної економічної системи, а також оцінка можливостей пом'якшення, прогнозування та контроль за негативними соціально-економічними наслідками криз.

Виклад основного матеріалу дослідження. На наш погляд, усі чинники, що викликають кризу, слід класифікувати за низкою ознак. Однією з них є контрольованість з боку суспільства. Так, погода – це неконтрольований чинник, а відносини і взаємозв'язки між елементами економічної системи, принаймні згідно з теорією, можуть регулюватися. Тому їх варто вважати підконтрольними.

На нашу думку, обов'язково слід враховувати і такий атрибут, як ступінь контрольованості причин криз. Так, неконтрольовані кризи, як правило, зумовлені низкою об'єктивних чинників. Водночас штучні кризи є результатом свідомої дії чи бездіяльності суб'єктів, що провокує створення кризової ситуації. Такі кризи виникають унаслідок діяльності спекулянтів, економічних війн, політичних передумов, соціальних конфліктів тощо. При цьому їх метою є ліквідація конкурентів або створення сприятливих умов для розширення певного виду економічної діяльності.

Наступним критерієм класифікації є походження чинників. Отже, чинники, які виникають всередині економічної системи, необхідно інтерпретувати як ендогенні, а ті, що виникають за її межами, – як екзогенні.

За характером варто розрізняти економічні, соціальні, природні, політичні, демографічні та культурні чинники. При цьому, на наш погляд, особливу увагу доцільно приділяти диференціації таких форм криз, як кризи перевиробництва та недовиробництва. Перші являють собою циклічні кризи капіталістичної економіки, що проявляються утворенням надлишку капіталу. Кризи недовиробництва, як правило, супроводжуються призупиненням виробництва внаслідок загострення протиріч у суспільстві, політичної боротьби та міжнародних конфліктів.

Така форма кризових явищ, як «перегрів» економіки передбачає невідконтрольне економічне зростання, викликане різким припливом інвестицій або доходів від продажу корисних копалин. Водночас криза диспропорцій проявляється у вигляді кумулятивного ефекту від накопичених в економіці диспропорцій у поєднанні з несприятливими чинниками зовнішнього середовища. Щодо фінансових криз, то слід пам'ятати, що вони пов'язані переважно з недооцінкою ризиків, спекуляціями, недовірою з боку вкладників і панікою на фінансових ринках [4].

Залежно від масштабів кризових явищ необхідно виділяти міжнародні (розповсюджуються на декілька країн), національні (притаманні одній країні) та локальні кризи (виникають у певних галузях або секторах економіки). За критерієм глибини доцільно розрізняти системні кризи, які охоплюють майже всі галузі економіки; кризи в групах галузей (експортних, імпорتنих тощо), а також на окремому підприємстві

На нашу думку, сучасну кризу в західних країнах виходячи з більшості атрибутів, варто вважати більшою мірою фінансовою, адже вона була викликана спекуляціями, недооцінкою ризиків та відривом обігу фінансового капіталу від реального товарообігу. Однак, щодо України, то слід констатувати наявність усіх ознак кризи диспропорцій, перевиробництва, «перегріву» економіки, що у подальшому призвело до фінансової кризи. Крім того враховуючи політичні протиріччя і конфлікти, необхідно відмітити, що в нашій країні кризові явища та процеси спочатку були створені штучно.

На сьогодні, на наш погляд, важливим є визначення методики прогнозування кризових явищ. У цьому зв'язку ми пропонуємо такі стадії прогнозування криз (рис. 1):

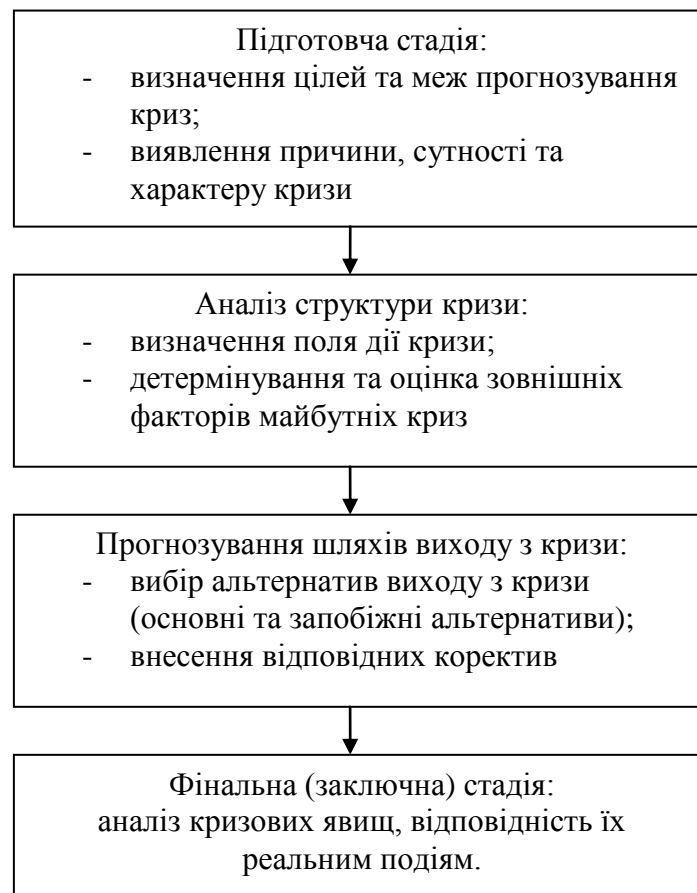

Рис. 1. Основні стадії прогнозування криз

Отже, позитивний ефект від кризових явищ полягає головним чином в тому, що застарілі, але превалюючі елементи економічної системи руйнуються, знищуються або радикально трансформуються. Це відбувається у формі ліквідації неефективних технологій, організаційних структур та підвищення ефективності виробництва за рахунок інновацій.

В умовах падіння попиту основною конкурентною перевагою стає ціна. Впровадження нових технологій, автоматизація, раціоналізація виробництва, інноваційна діяльність дозволяють досягти певного рівня прибутковості при незмінних або навіть знижених цінах. Суб'єкти, які були не в змозі адаптуватися до нових умов господарювання, змушені залишити ринок. Крім

того, якщо розглядати кризу як закономірний етап функціонування економічної системи, то саме загострення суперечностей і боротьба між елементами кризи призводять до кількісних і якісно нових змін в економічній системі та її характеристиках [7].

Кризи виконують важливу функцію в генетичному розвитку суспільства. Вони зберігають і передають наступним поколінням набір ознак і цінностей, очищений від застарілих елементів і збагачений новими складовими, які допомагають адаптуватися системі до умов, що постійно змінюються. Це також відбивається на якості державного регулювання, яке є найважливішим елементом подолання кризових явищ і процесів [5].

На наш погляд, фундаментальні функції кризи в сучасній економіці полягають у демонстрації слабких сторін економічної системи і провокуванні її до модернізації, очищення від застарілих елементів та трансформації. У зв'язку з цим ми вважаємо за необхідне розробити і в подальшому реалізувати стратегію, спрямовану на пом'якшення негативних ефектів від кризи і перехід до якісно нового етапу економічного розвитку.

Зазначена концепція повинна базуватися на чотирьох ключових постулатах, які передбачають, по-перше, об'єктивне розуміння кризи як потужного стимулу до еволюції економічної системи; по-друге, визнання інноваційності як ключового елемента в процесі подолання економічних спадів. Третій постулат базується на об'єктивній необхідності системної підготовки до майбутніх кризових явищ. І, нарешті, ми маємо сприймати державу як активного учасника у процесах пом'якшення та подолання кризи.

На нашу думку, постулат «invisible hand of the market», або «невидимої руки ринку», в сучасних умовах не завжди виконує покладені на нього завдання та функції. У зв'язку з цим доцільним є перехід до концепції «visible hand of the state», що передбачає застосування політики активного втручання держави під час економічної кризи. Водночас слід відмітити, що після формування відповідних передумов для «запуску» інноваційного процесу та забезпечення економічної безпеки у системі повинна йти мова про перехід до використання

інструментарію ліберальної політики. У даному контексті необхідно зазначити, що основну роль у подоланні кризових явищ повинна відігравати держава, діяльність якої передусім полягає у прогнозуванні подальших криз, комплексному дослідженні економічних процесів стосовно найбільш схильних до кризових явищ елементів, а також у реалізації ряду заходів щодо мінімізації ризиків з боку зовнішнього середовища. Крім того, держава повинна створити умови для підготовки економіки до активізації інвестиційних процесів, інноваційної діяльності, створення стабілізаційних фондів, модернізації нормативно-правової бази та усунення диспропорцій в економічній системі [8].

Першочерговим завданням держави у період розгортання кризових явищ повинно бути збереження стабільності та довіри у суспільстві, оскільки криза загострює протиріччя і призводить до різноманітних соціально-економічних і політичних конфліктів та суперечок. Це дасть можливість не тільки пом'якшити кризові ефекти, а й створить сприятливі умови для її подолання. Глибокий комплексний підхід до аналізу причин і масштабів кризи дозволить розробити зважену та ефективну антикризову програму, яка передбачатиме максимальну реалізацію інвестиційно-інноваційного потенціалу національної економіки.

Висновки. Отже, до визначення поняття кризи у методологічному аспекті, на наш погляд, слід підходити, враховуючи не тільки наявні негативні наслідки, але і з позитивних причинно-наслідкових зв'язків. Тому ми вважаємо, що економічна криза – це певний етап функціонування економічної системи, який полягає у зниженні загального рівня доходів і падінні ділової активності, що в свою чергу провокує виникнення об'єктивної необхідності якісної трансформації вітчизняної економіки на основі перегляду та подальшого реформування галузей економіки, а також активізації інвестиційних процесів та інноваційної діяльності з метою максимальної адаптації до умов, що постійно змінюються.

Список літератури:

1. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М. : Прогресс, 1978. – С. 70-84.
2. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики / Н. Д. Кондратьев. – М. : "Экономика", 1989. – С. 55-64.
3. Маркс К. Про основні тенденції розвитку капіталістичного суспільства змін в його соціальних структурах та прогресивні сторони нового способу виробництва / К. Маркс, Ф. Енгельс. – Т. 3. – К. : Політвидав. – 425 с.
4. Самуэльсон П. Экономика [Электронный ресурс] / П. Самуэльсон. – Режим доступа : <http://bibliotekar.ru/biznes-64/index.htm>.
5. Туган-Барановский М. И. Периодические промышленные кризисы / М. И. Туган-Барановский // Избранное. – М., 1997. – С. 315-316.
6. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М., 1982, – С. 385-436.
7. Hawtrey R. G. "The Trade Cycle"/ R.G. Hawtrey // Readings in Business Cycle Theory. Philadelphia: American Economic Association, 1944. – P. 333-349.
8. Tetiana Protsyk. The financial crisis in Germany and the Ukraine – Reasons, development and countermeasures / Thomas Dietz, Tetiana Protsyk // World financial crisis: causes, consequences, ways of overcoming, 2010. – Business Perspectives. – P.96-121.

Турченко Т.В., к.е.н., доцент, Гончарова М.Л, к.е.н., доцент, Гордієнко В.П., к.е.н., старший викладач

ЕКОНОМІЧНІ КРИЗИ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ

Анотація. У статті здійснене методологічне дослідження криз, розглянуто їх класифікацію за різними ознаками. Авторами визначені не тільки негативні, але і позитивні ефекти від появи кризових явищ у

суспільстві. Запропоновано стадії прогнозування криз та визначені основні функції держави щодо прогнозування кризових явищ і процесів.

Ключові слова: криза, прогнозування, економічна система, економічна безпека.

Турченко Т.В., к.э.н., доцент, Гончарова М.Л., к.э.н., доцент, Гордиенко В.П., к.е.н., старший преподаватель

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ КРИЗИСЫ: МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ И ПРОГНОЗИРОВАНИЯ.

Аннотация. В статье проведено методологическое исследование кризисов, рассмотрена их классификацию по различным признакам. Авторами определены не только отрицательные, но и положительные эффекты от появления кризисных явлений в обществе. Предложены стадии прогнозирования кризисов и определены основные функции государства по прогнозированию кризисных явлений и процессов.

Ключевые слова: кризис, прогнозирование, экономическая система, экономическая безопасность.

Turchenyuk T.V. Goncharova M.L. Gordiienko V.P.

ECONOMIC CRISIS: METHODOLOGY OF RESEARCH AND PREDICTION

Summary. Methodological approaches towards crises and their classification are depicted in the article. The authors determined not only negative but also positive effects of the crisis in the society. Stages of crises' prediction and main functions of the state in such processes are proposed in the article.

Key words: crisis, prediction, economic system, economic safety.